

Богданович В. Ю., д-р техн. наук, професор ¹	(0000-0003-0481-9454)
Льяшов О. А., д-р військ. наук, професор ²	(0000-0002-8099-5057)
Комаров В. С., д-р військ. наук, професор ²	(0000-0003-2873-8261)
Олексіюк В. В., канд. військ. наук ²	(0000-0002-9577-4257)

¹ – Центральний науково-дослідний інститут Збройних Сил України, Київ;

² – Військова частина А1906, Київ

Підхід до оцінювання безпекового середовища в сучасних умовах ведення збройної боротьби

Резюме. У статті викладені результати досліджень щодо оцінювання безпекового середовища в сучасних умовах ведення збройної боротьби. Запропонований підхід є практичною реалізацією методики оцінювання безпекового середовища. У його основу покладено модель застосування військової сили проти України. Зазначена модель побудована як система координат з відповідними осями, на яких відображені: модель гібридної війни РФ (за етапами виникнення, нарощування і реалізації воєнної загрози для нашої держави), ознакове поле та сфери прояву моніторингових ознак.

Ключові слова: національна безпека; безпекове середовище; моніторинг безпекового середовища; інформаційно-аналітичне забезпечення; моніторингова ознака.

Постановка проблеми. Однією з особливостей розвитку безпекового середовища на початку ХХІ століття є перенесення ваги у збройних конфліктах на асиметричне застосування військової сили. Усе частіше акцент методів протиборства, які застосовуються, зміщується у бік комплексного використання військових і невійськових заходів (політичних, економічних, інформаційно-психологічних, гуманітарних тощо), що принципово змінює характер збройної боротьби та ставить більш високі вимоги до системи забезпечення воєнної безпеки (СЗВБ).

За таких умов важливим для національної безпеки (НБ) є питання своєчасного виявлення викликів і загроз воєнній безпеці держави, яке здійснюється за результатами аналізу безпекового середовища, а також оцінювання їх характеру, рівня, масштабу та прогнозування можливого від них збитку у разі їх реалізації.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. На теперішній час можна виділити підходи вітчизняних і зарубіжних дослідників, що викладені у [1–7] та використовуються для оцінювання стану НБ у цілому та окремих її складових.

Зазначені методи, методичні підходи мають загальнонауковий характер у галузі забезпечення воєнної безпеки (ВБ) держави та не можуть бути використані безпосередньо через те, що в них не враховані особливості, пов'язані з асиметричними діями, які широко застосовуються в сучасних збройних

конфліктах.

Особливу увагу привертає праця [8], яка присвячена розробленню методологічного інструментарію забезпечення ВБ України в умовах сучасних загроз комплексним, зокрема асиметричним, використанням військових та невійськових сил і засобів сектору безпеки. У контексті зазначеної роботи розроблена методика оцінювання зовнішнього безпекового середовища, для її реалізації авторами пропонується практичний підхід, який дає змогу оцінювати безпекове середовище в умовах ведення сучасних збройних конфліктів.

З огляду на зазначене, **метою статті** є викладення результатів досліджень щодо практичної реалізації процесу оцінювання безпекового середовища в сучасних умовах ведення збройної боротьби.

Виклад основного матеріалу. Проблемні питання у сфері НБ досліджують державні науково-дослідні установи та навчальні заклади, вітчизняні та закордонні фахівці з питань оборони, але дефініція “безпекове середовище” у нормативно-правових актах нашої держави не визначена. Авторами пропонується використовувати визначення, сформульоване у [8]: *безпекове середовище* – геополітична, політико-дипломатична, воєнна, інформаційна та інші сфери, де зароджуються, існують, накопичуються або проявляються сприятливі умови або небезпечні явища, потенційні та реальні загрози реалізації національних інтересів, у яких держава реалізує свою

політику національної безпеки, взаємодіє з міжнародними структурами безпеки, стратегічними партнерами, союзниками, військово-політичними та іншими інститутами та організаціями в інтересах забезпечення свого сталого розвитку в певному часовому інтервалі.

Для оцінювання безпекового середовища у системі забезпечення НБ організовується й проводиться комплексний моніторинг викликів і загроз. Під моніторингом викликів і загроз (небезпек) слід розуміти постійне, спеціально організоване, систематичне спостереження для виявлення явищ і чинників, які утруднюють або роблять неможливою реалізацію національних інтересів у певних сферах НБ держави [8].

Для інформаційного забезпечення ефективної імплементації національних інтересів даних моніторингу недостатньо. Необхідна кваліфікована аналітична обробка інформації, яка циркулює у безпековому середовищі, але не фіксується під час моніторингу. Для обробки цієї інформації необхідний відповідний методичний інструментарій, в основу якого покладена Методика оцінювання зовнішнього безпекового середовища [8], структурна схема якої наведена на рис. 1. Методика складається з 14 основних блоків, у яких викладено порядок здійснення аналітичних, логічних, експертних, порівняльних та інших процедур з інформацією, отриманою з аналізу безпекового середовища, стосовно умов, у яких відбувається імплементація національних інтересів, деструктивних процесів, явищ, небезпек, загроз тощо. Однак у зазначеній методиці висвітлено лише порядок проведення процедур, практична їх реалізація залишилась поза увагою.

У контексті вирішення зазначеного питання авторами пропонується, на основі проведеного аналізу дій Російської Федерації (РФ) під час анексії Автономної республіки (АР) Крим та подій на сході України, новий підхід, який дає змогу:

своєчасно виявляти виклики та загрози на основі проявлення відповідних моніторингових ознак певних подій і процесів у відповідних сферах НБ;

оцінювати їх характер, рівень і масштаб;

відстежувати глобальні та локальні процеси, тенденції розвитку обстановки в окремих регіонах та у світі в цілому;

виявляти явища і чинники, які утруднюють або роблять неможливою реалізацію національних інтересів у певних сферах НБ держави;

прогнозувати сценарії реалізації виявлених загроз і небезпек.

Для розроблення зазначеного підходу

були проаналізовані погляди воєнно-політичного керівництва провідних країн світу щодо ведення гібридних війн, досвіду застосування нетрадиційних форм і методів ведення війн такого формату, характерних ознак технологій їх застосування, а також досвід ведення збройного конфлікту під час російської агресії [9–13].

У контексті збройної агресії РФ на сході України особливу увагу привертає бачення воєнно-політичного керівництва РФ щодо нових форм і способів застосування збройних сил у сучасних збройних конфліктах. Офіційні погляди на базові принципи сучасної стратегії і тактики за російською Моделлю гібридної війни були сформульовані начальником Генерального штабу Збройних сил РФ генералом армії В. Герасимовим у 2013 році [9].

Серед ключових складових цієї моделі необхідно відмітити збільшення ролі невоєнних методів впливу на противника, передусім за допомогою політичних (дипломатичних), економічних, інформаційних, гуманітарних заходів тощо. При цьому інформаційна складова визначається як основа діяльності на всіх етапах конфлікту – від його підготовки до постконфліктного періоду. Належна увага в ній також приділяється асиметричним заходам, якими є діяльність підрозділів спеціального призначення, підтримка внутрішньої опозиції і колабораціоністів, а також збільшення цілеспрямованого інформаційного впливу на об'єкт нападу.

Саме на основі цих принципів були сплановані та реалізовані агресія проти України, операція з анексії АР Крим та конфлікт на сході України.

Етапами російської Моделі гібридної війни визначені:

інноваційна агресія (кібервійна, економічний тиск, інформаційно-психологічні атаки та ін.);

дестабілізація обстановки – виникнення збройного конфлікту (застосування нерегулярних збройних формувань, приватних військових компаній, партизанських рухів, терористів);

переростання збройного конфлікту у воєнний конфлікт (офіційні воєнні дії або демонстрація сили).

Проведений аналіз російської Моделі гібридної війни вказує на те, що події під час операції з анексії АР Крим та збройної агресії на сході України повністю відповідають її етапам.

Для врахування всіх відомих особливостей гібридної війни РФ проти України розроблена Модель застосування військової сили проти України (табл. 1).

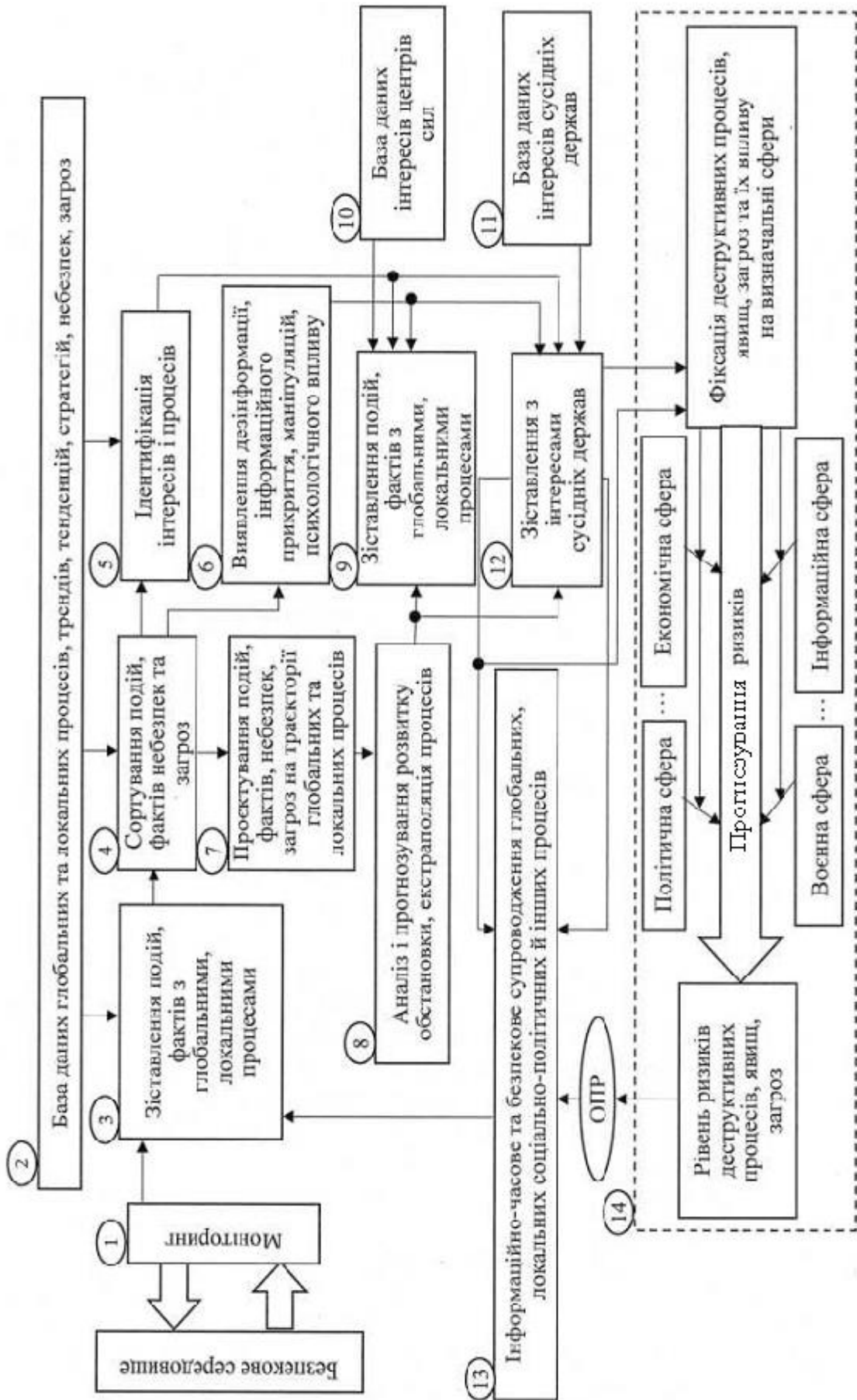

Рис. 1. Структурна схема методики оцінювання безпекового середовища.

Таблиця 1

Модель застосування військової сили проти України

		Етапи застосування військової сили													
		"Прихований" (у гібридному варіанті)				"Гуманітарна інтервенція"				"Відкритий"					
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	
Сфери прояву моніторингових ознак	Вісь "А"	Приховане зародження конфлікту.	Загострення напруженості і наявність ознак початку конфронтації, яка супроводжується різкими політичними заявами і демонстрацією воєнної сили.	Згострення напруженості і наявність ознак початку конфронтації, яка супроводжується провокацій, але від прямого застосування військової сили утримуються. Наростання протиріч, хоча воєнно-стратегічна обстановка може в цілому бути ще відносно стабільною.	Кризовий стан, безпосередня воєнна загроза (внутрішній вибух), що в більшості випадків веде до втрати стратегічної стабільності.	Міроотворча операція "Розділення протиборчих сторін"	Міроотворча операція "Примушення до миру"	Випіркові органи державного і військового управління	Стратегічні ядерні сили (компоненти ЗС)	Сили загального призначення (утрупування ЗС)	ВПС/ВМФ	РВ СП	СВ	ВПС/ПКС	ВМС/ВМФ
	Вісь "Б"	ВПО стає небезпечною, хоча безпосередньої воєнної загрози внутрішнього вибуху немає і стратегічна стабільність зберігається.	Згострення напруженості і наявність ознак початку конфронтації, яка супроводжується різкими політичними заявами і демонстрацією воєнної сили.	Згострення напруженості і наявність ознак початку конфронтації, яка супроводжується провокацій, але від прямого застосування військової сили утримуються. Наростання протиріч, хоча воєнно-стратегічна обстановка може в цілому бути ще відносно стабільною.	Кризовий стан, безпосередня воєнна загроза (внутрішній вибух), що в більшості випадків веде до втрати стратегічної стабільності.	Міроотворча операція "Розділення протиборчих сторін"	Міроотворча операція "Примушення до миру"	Випіркові органи державного і військового управління	Стратегічні ядерні сили (компоненти ЗС)	Сили загального призначення (утрупування ЗС)	ВМС/ВМФ	РВ СП	СВ	ВПС/ПКС	ВМС/ВМФ
Політична	Економічна	Інформаційна	Воєнна	Інші	<div style="border: 1px solid black; padding: 5px; text-align: center;"> Ознакове поле </div>										

Її побудова здійснювалась на основі аналізу, систематизації та трансформації наявної інформації:

вивчались та аналізувались офіційні погляди російського воєнно-політичного керівництва на базові принципи сучасної стратегії і тактики гібридної війни;

відбиралась та систематизувалась за сферами прояву достовірної інформація стосовно заходів з підготовки РФ до розв'язання гібридної війни;

визначались моніторингові ознаки з підготовки до розв'язання гібридної війни проти України.

Розроблена Модель застосування військової сили проти України передбачає створення єдиного інформаційного простору, подібного до системи координат (з осями "А" і "В"), яка відображає російську Модель гібридної війни (за етапами виникнення, нарощування і реалізації воєнної загрози для нашої держави), ознакове поле, яке складається із нумерованих сегментів для кожного етапу, сфер прояву моніторингових ознак.

На осі "А" розміщені етапи гібридної війни:

перший – "Прихований" і передбачає ескалацію конфлікту до стану кризи (розділи 1–4);

другий – "Гуманітарна інтервенція". На цьому етапі передбачена загроза поширення конфлікту від локального рівня до регіональної війни, для запобігання яким послідовно започатковуються миротворчі операції "Розділення протилежних сторін" та "Примушення до миру" (розділи 5–6). У цих розділах припускається можливість започаткування офіційної військової присутності на території України, а саме: розгортання пунктів примирення ворогуючих сторін за участю військовослужбовців і команд від ЗС держави агресора, діяльність яких також будуть забезпечувати приватні військові компанії. Така форма застосування військ розглядається як елемент гуманітарних операцій, зокрема в Сирії, а реально це додатковий спосіб започаткування і поширення російської військової присутності в зонах конфліктів на іноземних територіях;

третій – "Відкритий". Найбільш ймовірний у разі відсутності результатів миротворчих операцій, які проводяться на території держави-мішені. Цей етап деталізований у розділах 7–13, головним змістом яких є підготовка і проведення ЗС класичної наступальної операції на території

держави-мішені.

На осі "В" розміщені сфери прояву моніторингових ознак: економічна, політична, воєнна, інформаційна.

На пересіченні осей "А" та "В" сформовано ознакове поле.

Як вихідні дані для оцінювання безпекового середовища застосовуються активовані сегменти ознакового поля з усіх сфер прояву моніторингових ознак.

У кожному сегменті відображаються моніторингові ознаки (деструктивні явища, чинники і загрози воєнного та гібридного характеру), які раніше вже були отримані та можливі потенційні (прямі, опосередковані, комплексні, загальні та індивідуальні), які вже проявилися чи можуть проявитися у відповідних сферах і характеризуватимуть наміри (дії) протилежної сторони за відповідними етапами (розділами) застосування військової сили проти України згідно з моделлю.

Формат моніторингової ознаки передбачає обов'язкове визначення конкретних суб'єктів (об'єктів моніторингу), від яких отримана ця ознака, або про яких згадується в ній за поточним часом і відміткою про належність до протилежної сили за відповідним індексом. Моніторингові ознаки формуються на основі параметрів (характеристик) об'єктів моніторингу, які можна визначити (виміряти) і використовувати для їх розпізнавання, визначення стану, характеру діяльності, а також прогнозування напряму розвитку (прогнозування) подій.

У всіх сегментах суб'єкти і об'єкти моніторингу розглядаються як "об'єкти моніторингу", а в активованих сегментах вони вже вважаються як "виявлені". Окрім цього, шляхом позиціонування сегментів ознакового поля, які активовані за певний період часу або у поточному режимі, відповідно до осей "А" і "В" створюються два сектори (рис. 2): "С" (ліворуч лінії проєкції на вісь "А" і вище лінії проєкції на вісь "В") та "D" (праворуч лінії проєкції на вісь "А" і нижче лінії проєкції на вісь "В").

Призначення зазначених секторів наступне: за кількістю активованих сегментів ознакового поля у секторі "С" оцінюється стан виконання завдань моніторингу та проводиться аналіз ефективності дій сил і засобів моніторингу. Сегменти ознакового поля, які не активовані у зазначеному секторі, визначають завдання з моніторингу. Відсутність активації сегментів ознакового

поля в секторі “С” свідчить про те, що противник проводить заходи підготовки до застосування військової сили проти України приховано і досить вдало або організація їх моніторингу має певні недоліки. Суб’єкти (об’єкти моніторингу) у сегментах ознакового поля сектору “D” застосовуються під час визначення завдань моніторингу і оцінювання (прогнозування) обстановки.

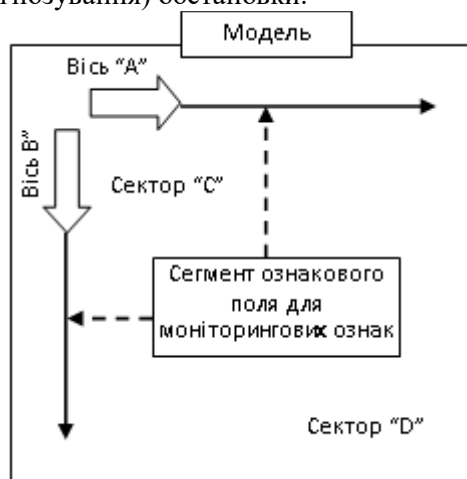

Рис. 2. Формування секторів “С” і “D”

Оцінювання (прогнозування) обстановки здійснюється за такими показниками (намірами (діями) протилежної сторони): масштаб, тривалість, об’єкт і наслідки.

Масштаб впливу визначається обсягом (розмахом) негативного впливу на національні інтереси України, який виникає (може виникнути) внаслідок їх реалізації.

Тривалість впливу – період (час), протягом якого наміри та дії протилежної сторони негативно впливатимуть на національні інтереси України.

Об’єкт впливу – оцінюється за важливістю об’єкта впливу, на який спрямовуються наміри (дії) протилежної сторони, визначається місцем та роллю цього об’єкта для забезпечення національних інтересів України.

Можливі наслідки впливу намірів (дій) протилежної сторони визначаються результатом (заподіяною шкодою, завданими збитками), який може бути.

Використовуючи відповідну шкалу, аналітик, на основі наявної інформації, надає кожному наміру (дії) числове значення за показниками масштабу, тривалості, об’єктів і наслідків впливу.

Висновок. Використання розробленої Моделі застосування військової сили проти України, як практичної реалізації Методики оцінювання зовнішнього безпекового

середовища, дає змогу:

виявляти ознаки підготовки до застосування військової сили проти України з боку іноземних країн (воєнно-політичних блоків) у прихованій та відкритій формах в усіх сферах на основі проявлення відповідних моніторингових ознак;

у поточному режимі оцінювати рівень воєнної загрози;

відстежувати глобальні та локальні процеси, тенденції розвитку обстановки в окремих регіонах та у світі в цілому;

виявляти явища і чинники, які ускладнюють або роблять неможливою реалізацію національних інтересів у певних сферах НБ держави;

прогнозувати сценарії реалізації виявлених викликів і загроз.

Напрямом подальших досліджень є розвиток (удосконалення) методів (методик) та способів щодо пошуку та виявлення (ідентифікації) джерел гібридних загроз.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Богданович В. Ю., Свида І. Ю., Скулиш Є. Д. Теоретико-методологічні основи забезпечення національної безпеки України : монографія у 7 т. Т. 1 : Теоретичні основи, методи й технології забезпечення національної безпеки України / за заг. ред. Є. Д.Скулиша. Київ : НА СБ України, 2012. 548 с.
2. Методика оцінювання зовнішнього безпекового середовища / В. Ю. Богданович, А. М. Сиротенко, О. В. Дублян, О. В. Дейнега // Збірник наукових праць ЦНДІ ЗС України. Київ, 2019. № 2 (88). С. 30–37.
3. Богданович В. Ю., Дублян А. В., Передрий А. В., Прима А. М. Граф-модель гібридної агресії государства-инициатора против выбранного государства-мишени // SDirect24 : межд. науч. журнал. Варшава, 2020. № 1 (12).
4. Леонов В. В., Ворочин Б. О. Парадокс асиметрії в сучасних міжнародних збройних конфліктах. Збірник наукових праць Центру воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України імені Івана Черняховського. Київ, 2016. № 1. С. 29–34.
5. Богданович В. Ю., Висідалко А. Л. Методика автоматизованого моделювання експертно-аналітичних сценаріїв виявлення та усунення загроз реалізації національних інтересів. *Наука і техніка Повітряних сил Збройних Сил України*. Харків, 2015. № 3 (20). С. 21–29.
6. Кобко Є. В. Моніторинг загроз національній безпеці держави: зарубіжний досвід та українські реалії публічно-правового забезпечення. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. Київ, 2018. № 1 (106). С. 122–133.
7. Балик І. В. Удосконалення математичного

- апарату визначення рівня воєнної загрози. *Наука і техніка Повітряних Сил Збройних Сил України*. Харків, 2020. № 3 (40). С. 7–12.
8. Методологія комплексного використання військових і невійськових сил та засобів сектору безпеки та оборони для протидії сучасним загрозам воєнній безпеці України : монографія ; вид. 2-ге, розширене та доповнене / В. Ю. Богданович, І. С. Романченко, І.Ю. Свіда, А. М. Сиротенко, О.В. Дублян. Київ : НУОУ імені Івана Черняхівського, 2021. 364 с.
 9. Герасимов В. В. Основные тенденции развития форм и способов применения ВС, актуальные задачи военной науки по их совершенствованию: доклад. *Военно-промышленный курьер*. Київ, 2013. № 8 (476).
 10. Бертош А. Гибридные войны в стратегии США и НАТО. *Независимая газета* – 2014. URL: http://nvo.ng.ru/concepts/2014-10-10/1_nato.html. (дата звернення: 10.10.2020).
 11. Арзумян Р. В. Кромка хаоса. Сложное мышление и сеть: парадигма нелинейности и среда безопасности XXI века. Москва : Регнум, 2012. 600 с.
 12. Євген Магда. Майбутнє безпечове середовище 2030. URL: <http://fpp.com.ua/majbutnye-bezpecove-seredovyshe-2030/> (дата звернення: 16.11.2020).
 13. Максименков І. А., Богданов А. С. Современные подходы к информационно-аналитической деятельности по выявлению гибридных угроз. *Военная мысль*. 2021. № 5. С. 42–49.

Стаття надійшла до редакційної колегії 29.07.2021

The approach to estimate security environment in modern conditions of armed struggle

Annotation

One of the special features of the development of the security environment at the beginning of the 21st century is the shifting the focus in armed struggle to the asymmetric use of military force. More and more frequently, the focus of struggle methods is shifting to the complex usage of political, economic, informational-psychological, humanitarian and other non-military methods, which are provoking the changes in the nature of armed struggle and making higher demands to the military security system.

There is an important issue for national security, in such conditions. For instance, timely manner identification of challenges and threats to the military security of state, which is carried out by results of analyzing the security environment and by estimating their characters, levels, scale and by predicting of possible loss (damage) in case of their realization.

The paper reports on research results on how to estimate the security environment in modern conditions of conducting armed struggle. The proposed approach is a practical realization of estimating the external security environment methodic. It based on the Model of applying of military force against Ukraine. It designed as a system of coordinates with certain axes, on which are represented: the Model of hybrid warfare of the Russian Federation (for the stages of emergence, build-up and realization of military threats against our state of Ukraine), field of signs threats and manifestation of monitoring signs threats.

The usage of the developed Model allows: to identify signs of preparation for the application of military force against Ukraine by other states (military-political blocks) in covert and overt forms in all areas based on manifestation of monitoring signs threats; in a current situation to estimate the level of military threats; to monitor global and local operational environment, trends in the development of the operational environment in unstable regions and in the world in general; to monitor the level of military threat in all areas that complicate or make impossible the realization of national interests in certain areas of national security; to predict scenario of the military threats.

Keywords: national security; security environment; monitoring of security environment; information and analytical support; monitoring signs threats.